

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук,
професора кафедри економіки підприємства
Київського національного університету імені Тараса Шевченка –
Шаульської Лариси Володимирівни на дисертаційну роботу**

Тиркала Юрія Євгенійовича на тему:

**«Управління підприємницькими ризиками в системі
цінностей сталого розвитку», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»**

Актуальність теми дисертаційної роботи

Проблема управління ризиками тривалий час залишається актуальною темою досліджень вчених та предметом аналізу практиків підприємницької сфери. З одного боку, це обумовлено прагненням вчасно передбачити ймовірні ризики, що є природними для підприємницької діяльності; з іншого боку, динамічне зростання рівня складності й невизначеності середовища розширює коло чинників, вплив яких не є гарантовано передбачуваним, що потребує спеціального управлінського впливу для попередження втрат. Сьогодні в науковому полі представлені декілька підходів, які відрізняються в питаннях оцінювання, передбачення ризиків, а також вибору методів запобігання ризикам. Це обумовлено широким спектром ризиків та різноманітністю впливу на результати діяльності та бізнес-процеси: існують систематичні та несистематичні ризики; відмінною є схильність суб'єктів господарювання до ризиків; постійних змін зазнають фактори, які посилюють або послаблюють ризики.

На фоні масштабних трендів глобалізації суспільства, технологічної модернізації та виникненням нових суспільних проблем, зокрема екологічних, поступово сформувалася спільна ціннісна основа для різних концепцій управління ризиками та ведення підприємницької діяльності в цілому. Ідея та принципи сталого розвитку як стратегічна цінність та пріоритет розвитку бізнесу та суспільства в цілому сьогодні є

загальноприйнятою концепцією для міжнародних організацій, урядів розвинених країн і численних ініціативних груп. Однак, усвідомлення цих підходів на корпоративному рівні відбувається під впливом прагматичних поточних цілей, які призводять до порушення екологічних норм, відсутності споживчої безпеки та низького рівня соціальної відповідальності в підприємстві. Причинами цього є відсутність масового усвідомлення вигод та переваг дотримання принципів сталого розвитку, неефективний суспільний та державний контроль, нерозвиненість механізмів стимулюючого зворотного зв'язку між споживачами та виробниками продукції, формалізм та декларативність у реалізації принципів сталого розвитку. У зв'язку з цим, актуальним науковим завданням є обґрунтування нової моделі управління підприємницькими ризиками на основі об'єднуючої ролі принципів сталого розвитку. Отже, тема дисертації Ю.Є. Тиркала є актуальною та характеризується високим рівнем затребуваності з боку науки та практики.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Виконане дослідження пов'язане з науковим напрямом кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів Національного університету «Львівська політехніка», а саме: «Моделювання конкурентного підприємництва в системі положень концепції сталого розвитку» (номер державної реєстрації 0120U100398), в межах якої дисертантом обґрунтовано, що формування системи управління підприємницькими ризиками має базуватись на цінностях, цілях і принципах сталого розвитку, а також розвинуто аналітичний інструментарій оцінки раціональності управління підприємницькими ризиками.

Авторські ідеї та науково-методичні рекомендації використано під час виконання договору № 938-2022 «Розроблення моделі управління

підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку», зокрема: методичний підхід до моделювання булеану системи управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку; механізм формування інформаційного забезпечення суб'єктів управління підприємницькими ризиками; технологія обробки даних в системі вибору оптимального управлінського рішення щодо управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку.

Найбільш суттєві результати дослідження, що містять новизну

В дисертації Ю.Є. Тиркала отримано комплекс нових наукових результатів, які в сукупності формують ціннісні засади моделі управління підприємницькими ризиками з дотриманням принципів сталого розвитку.

Серед наукових результатів теоретичного змісту варто підкреслити обґрунтований автором новий підхід до класифікації ризиків підприємства, який стосується уточнення класифікаційних ознак і видів ризиків, що є важливим в контексті урахування масштабу та інтенсивності впливу; уточнення сутності понять "підприємницький ризик" і "управління підприємницькими ризиками" з метою дослідження та врахування причинно-наслідкових зв'язків між цілями, цінностями та принципами сталого розвитку.

Група нових наукових результатів методичного характеру охоплює:

розроблений автором методичний підхід до створення моделі булеану системи управління підприємницькими ризиками в контексті цінностей сталого розвитку; науково-методичне значення цієї розробки полягає у забезпеченні ефективної взаємодії всіх структурних компонентів системи управління підприємницькими ризиками та надає можливість оптимізації процесу управління ризиками, з урахуванням зниження конфліктного потенціалу взаємодії, що базується на інтересах підприємств і суспільства;

обґрунтування напрямів удосконалення механізму формування інформаційного забезпечення суб'єктів управління підприємницькими ризиками, який ґрунтується на використанні процесно-структурного методичного підходу та комплексу методичних інструментів. Механізм надає можливість уникати спотворень даних в системі інформаційного забезпечення, а також оперативно коригувати підприємницькі рішення в системі ризик-менеджменту;

удосконалену технологію обробки даних при виборі оптимального управлінського рішення у системі ризик-менеджменту із урахуванням цінностей сталого розвитку. Ця технологія базується на економічному обґрунтуванні оптимального напрямку ресурсних потоків в залежності від видів економічної діяльності підприємства. Вона також враховує інформацію, що характеризує вибір найкращої альтернативи для планування ресурсів та потоків готової продукції.

Узагальнюючим науковим результатом науково-прикладного характеру є новий підхід до проєктування системи управління підприємницькими ризиками, який базується на факторно-комбінаторному підході до розподілу відповідальності в управлінні ризиками та націлений на досягнення організаційної раціоналізації управлінських процесів на оперативному й тактичному рівнях ризик-менеджменту.

Значення отриманих автором результатів дослідження для науки і практики

Виконане Тиркалом Ю.Є. дослідження окрім наукової новизни має і певну практичну цінність. Так, дисертантом розвинуто методичний інструментарій для управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку. Авторські розробки, зокрема такі, як: підхід до моделювання булеану системи управління підприємницькими ризиками, механізм формування інформаційного забезпечення суб'єктів управління ризиками та технологія обробки даних для вибору

оптимальних управлінських рішень, отримали позитивну оцінку експертів та були впроваджені у ТОВ "Органічний равлик", ТОВ "Технокап UA", ТОВ "Радіум". Матеріали дисертації успішно використовуються в навчальному процесі Національного університету "Львівська політехніка" під час викладання дисциплін з управління підприємництвом на засадах сталого розвитку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків

Вивчення тексту дисертації дозволяє стверджувати, що отримані наукові результати відзначаються належним обґрунтуванням, а їх наукова новизна підтверджена переконливими доказами, що ґрунтуються на загальнонаукових принципах, підходах та методах. Інформаційною базою дослідження служать праці вчених з вітчизняних та міжнародних джерел, які розглядають теоретико-методичні інструменти формування та розвитку системи моніторингу діяльності бізнес-структур, а також їх практичне застосування. У додаток до цього, Тиркалом Ю.Є. використані законодавчі акти, методичні та нормативні матеріали, інформація з Державної служби статистики України, дані Міністерств і відомств України, а також матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті, а також різноманітні ресурси Інтернету.

Під час проведення дослідження дисертантом проаналізовані матеріали щодо діяльності підприємств, а також вивчено наукові джерела, які відображають український та міжнародний досвід управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку. Для проведення дослідження використані такі методи наукового пізнання: систематизація, узагальнення, контент-аналіз, порівняння, експертні оцінки, кластерний аналіз, включаючи метод к-середніх та індексний метод, а також алгоритм Мак-Класкі, методику Сааті, метод Річарда Геммінга, метод контрольних карт та інші.

Отже, висновки та рекомендації, які містяться у роботі Тиркала Ю.Є., є обґрунтованими, спираються на значну кількість статистичних даних, отриманих з офіційних інформаційних джерел, а також результати експертних оцінок. Матеріали дисертації були обговорені на науково-практичних заходах, включаючи міжнародні конференції і наукові семінари кафедри. Формулювання наукових положень, висновків і пропозицій у дисертації належать самому автору. З наукових праць, опублікованих спільно з іншими авторами, у дисертаційній роботі використано тільки ті положення, які є особистим внеском Тиркала Ю.Є.

Повнота викладу результатів дисертації у наукових публікаціях

За результатами досліджень Тиркала Ю.Є. опубліковано 26 наукових праць, серед яких 14 статей у наукових фахових виданнях України, 6 публікацій у науковому періодичному словацькому виданні, котре включене до міжнародних наукометричних баз даних, 4 матеріалів тез доповідей на науково-практичних конференціях, а також 2 колективні монографії, котрі додатково відображають результати роботи.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність встановленим вимогам щодо оформлення

Структура та обсяг дисертації відповідають вимогам МОН України щодо дисертацій на ступінь доктора філософії.

Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Зміст розділів загалом розкриває хід розв'язання поставлених завдань.

У *вступі* окреслено актуальність теми дослідження, проаналізовано напрацювання сучасних науковців, які досліджують проблеми управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку, окреслено мету та завдання наукового дослідження, узагальнено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

Дослідження фокусується на розширенні теоретичних та методичних аспектів управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку.

У першому розділі дисертації доведено, що поняття "підприємницький ризик" характеризується ймовірністю неотримання прибутку, виникнення неочікуваних витрат і збитків або інших негативних наслідків. Також дисертантом обгрунтовано, що в сучасних умовах типовим є явище втрати балансу між бізнес-цілями підприємства та інтересами суспільства, зокрема стосовно чистого довкілля та виробництва екологічно безпечної продукції. З урахуванням цих характеристик аргументовано, що система управління підприємницькими ризиками має базуватися на цінностях, цілях і принципах сталого розвитку. Застосування статико-динамічного науково-методичного підходу дозволило обгрунтувати, що компонентами управління підприємницькими ризиками є суб'єкти керуючої та керованої підсистем управління, цілі та функції управління, методи та технології управління, а також об'єкт управління – підприємницькі ризики.

Автор аргументовано довів, що управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку є конкретною функцією менеджменту, яка порівняно з іншими об'єктами управління, має високий рівень соціалізації та чутливості до суспільних потреб, зокрема споживчих та безпекових.

Ці уточнення стали підґрунтям для подальшого розширення класифікації підприємницьких ризиків за різними ознаками та видами. Виконання цього завдання обумовлено потребою підвищення рівня алгоритмізації та автоматизації управління підприємницькими ризиками, зокрема удосконалення інформаційного забезпечення суб'єктів управління, які відповідають за прийняття рішень стосовно вибору методів управління ризиками.

У другому розділі дисертаційної роботи розглянуто різні альтернативи структури систем управління підприємницькими ризиками в підприємницькому середовищі. Детально обгрунтовано, що розподіл функцій управління підприємницькими ризиками між структурними підрозділами, створення окремого відділу для управління ризиками або використання аутсорсингу/аутстафінгу мають свої переваги та недоліки. Зазначено, що комбінування цих практик у розвинених системах менеджменту виявляється найбільш доцільним. Це дозволяє ефективно управляти ризиками, забезпечити диференціацію та концентрацію управлінських функцій, а також вирішувати конфлікти на основі чіткого розподілу відповідальності та повноважень. Доведено, що застосування комбінованого підходу до управління ризиками сприяє оперативному управлінню, полегшує виявлення спільних чинників ризиків та забезпечує можливість залучення вузькоспеціалізованих фахівців для управління специфічними ризиками. Обгрунтовано, що раціональність управління підприємницькими ризиками у системі цінностей сталого розвитку зазнає впливу внутрішніх та зовнішніх чинників підприємства. Управління на основі урахування цих чинників, в цілому є раціональним, проте має потенціал для вдосконалення. В основному цей потенціал лежить в площині пріоритетів сталого розвитку.

У третьому відділі дисертації обгрунтовано, що диверсифікація вважається одним із найбільш перспективних методів управління підприємницькими ризиками, що добре себе зарекомендував на практиці. Однак доведено, що успішність цього методу визначається можливістю керівників підприємства науково обгрунтувати градацію об'єктів диверсифікації, зокрема, визначити відносну важливість кожного з них під час планування продуктової або географічної диверсифікації. Автор наводить аргументи, що демонструють доцільність використання методів Мак-Класкі і Сааті в межах системи управління екологічними ризиками підприємства для градації альтернативних видів економічної діяльності з

урахуванням пріоритетів сталого розвитку. Крім того, на основі алгоритму Дейкстри розкрито пріоритетність розподілу ресурсно-товарних потоків, що супроводжують обраний керівниками варіант диверсифікації. Цей підхід, як очікується, призведе до позитивних ефектів у зниженні підприємницьких ризиків, сприяючи покращенню економічних та управлінських показників. Також обґрунтовано необхідність розроблення механізму ліквідації причин спотворення інформаційних повідомлень в управлінській моделі екологічних ризиків підприємства. На основі використання методу захищеного кодування Річарда Геммінга запропоновано управлінську модель, що забезпечує адекватність управлінської інформації для оцінки підприємницьких ризиків. Потенціал цієї моделі визначається можливістю використання методу контрольних карт, який забезпечує умови для вчасної ідентифікації інформаційний шумів і оперативного реагування на необхідність коригування управлінських рішень, з урахуванням цінностей сталого розвитку.

Результати дослідження узагальнені у висновках до розділів та в загальних висновках до дисертаційної роботи. Загальні висновки сформульовано у відповідності до поставлених завдань.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

1. Автор справедливо підкреслює, що процес управління підприємницькими ризиками є високо соціалізованим, чутливим до суспільних потреб щодо безпеки, а також до споживацьких очікувань (висновки до першого розділу дисертації). Проте в подальшому дослідженні ця тема не знаходить розвитку, що варто пояснити під час захисту.

2. Якість реалізації концепції сталого розвитку та дотримання його принципів можна оцінити за широким спектром показників, які охоплюються тривекторною динамікою розвитку економіки, екології,

суспільства, що автор підкреслює в ході дослідження. Разом з цим, для аналізу раціональності управління підприємницькими ризиками в контексті принципів сталого розвитку (п. 2.3 дисертації) автор обирає тільки два показники – обсяг інвестицій в охорону навколишнього природного середовища та обсяг і частину енергоспоживання на основі відновлювальних джерел. По-перше, реалізований вибір є недостатньо обґрунтованим (логічна аргументація застосована до звуженого переліку); по-друге, недостатньо продемонстровано зв'язок між динамікою обраних показників та рівнем раціональності управління ризиками, відповідний висновок щодо встановленого характеру та напрямку зв'язку не сформульований; по-третє, не простежується характеристика типів підприємницьких ризиків, які стали об'єктом управлінського впливу в обраних напрямках аналізу.

3. Проведений автором теоретичний аналіз, а також оцінювання рівня ефективності управління підприємницькими ризиками мали би стати підставою для висновку прикладного характеру за такими напрямками: актуальні для українських підприємств групи ризиків; трансформація груп ризиків у період з 2018 по 2023 рік під впливом нових викликів зовнішнього середовища; перелік ефективних інструментів управлінської безпекової політики (попередження ризиків на основі прогнозування); характер динаміки фактичного рівня ефективності управління ризиками у довоєнний, поточний період та у перспективі повоєнного відновлення, зокрема в контексті дотримання принципів сталого розвитку.

Загальний висновок

Виконана Тиркалом Ю.Є. робота на тему «Управління підприємницькими ризиками в системі цінностей сталого розвитку» є цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується теоретичною і прикладною значущістю, а також певною науковою новизною. Основні положення дисертації, які складають її наукову

новизну є достатньо обґрунтованими за допомогою загальновідомих наукових принципів і методів дослідження.

Визначена мета дослідження досягнута, а поставлені завдання виконано в повному обсязі. Анотація, структура й обсяг роботи відповідають чинним вимогам. Осі пункти наукової новизни опубліковано в друкованих працях автора.

За змістом і обсягом, науковою новизною, практичним значенням одержаних результатів, ступенем упровадження результатів у практику дисертація Тиркала Юрія Євгеновича, яка представлена на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування за спеціальністю» 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства науки і освіти України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого КМУ від 12.01.2022 р. № 44. Усе це дає підстави для присудження Тиркалу Юрію Євгеновичу наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Офіційний опонент –

професор кафедри економіки підприємства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор економічних наук, професор

Лариса ШАУЛЬСЬКА

Місце засідання
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Кафедра економіки підприємства
13.11.2023р.

